

Історіографічні оцінки висвітлення ролі жіноцтва у сучасному політичному житті України

З точки зору історіографії зроблено висновки щодо висвітлення ролі жіноцтва у політичному житті сучасної України, виокремлюються здобутки і невирішені проблеми у цьому плані, що має велике значення у справі подальшої демократизації та модернізації країни.

Ключові слова: політика, жіноцтво, історіографія.

Протягом останніх двох десятиліть вітчизняні суспільствознавці виявляють найбільший дослідницький інтерес до тем, пов'язаних із політикою. Серед них – «Жінка і політика», що розглядається насамперед в двох аспектах. По-перше, політика як спосіб дій стосовно жінок, тобто гендерна політика держави. По-друге, політика як вид діяльності, наразі діяльності жіноцтва. Перший підхід в аспекті історіографії являє собою самостійний напрям наукових розвідок. В статті, що пропонується до уваги – розгляд праць, присвячених реалізації другого аспекту, що є першою спеціальною розвідкою такого плану (якщо не рахувати обов'язковий історіографічний сюжет у дисертаціях означеної тематики). Відразу треба підкреслити відмінність від радянських часів, коли суспільствознавцями жінки представлялись виключно як об'єкт політики партії або як звичайні виконавиці її рішень. З початком нової доби – переходу від тоталітаризму до демократії – все більше уваги приділяється жіноцтву як суб'єкту політичної діяльності.

У першій половині 1990-х років пройшло декілька наукових конференцій, на яких ця проблема активно обговорювалася[22;23;24]. Поновлення подібних конференцій відбулося у 2005р., коли Києво-Могилянська Академія організувала міжнародний науковий семінар «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України»[21], в якому активну участь взяли українські доповідачки. Слід також зазначити, що практично на всіх наукових конференціях, присвячених питанням державотворення на новому етапі історії України, гендерним проблемам, були представлені виступи в означеному аспекті.

Свій внесок у вивчення проблеми зробив Харківський Центр Гендерних Досліджень, який видав дві монографії, присвячені змінам жіночої участі у політичних процесах незалежної України. Першою вийшла індивідуальна монографія керівниці Центру філософа Ірини Жеребкіної, яка дуже своєрідно висловила свої думки стосовно «жіночого – політичного – несвідомого»[18]. Другою була колективна праця

«Femina Postsovietica: Українська жінчина в переходний період: От соціальних движеній к політике»[62], здійснена під її ж керівництвом, проте автори висловлювали власну позицію і виразніше виявили історичний підхід. Яскравим прикладом є розділ «Динаміка політичної участі жінок: самоорганізація, політичний рух, входження у владу (1989-1998)», написаний відомим українським політологом Володимиром Фесенком, який прослідковує розгортання усіх названих процесів буквально по роках, детально аналізуючи їх[58]. Великий розділ, присвячений жінці в політиці, доступу її до політичної влади, інтеграції у владні структури, її ролі у становленні правової держави в Україні, знаходимо у великомасштабному збірнику «Жінка в Україні» – зібранню праць науковців і практичних працівників, адресований вищому керівництву країни [19]. В ньому розміщені матеріали Інни Богословської, Катерини Верес, Аліни Комарової, Марії Орлик та інших фахівців. Трохи слабкішим є розділ 8: «Жінка в політикумі України», в тридцятому томі цього видання[20].

У зазначеному напрямку було захищено декілька кандидатських дисертацій. Ірина Андропова зробила спробу прослідкувати у гендерному аспекті еволюцію політичної культури в незалежній Україні[1]. Лариса Трофименко досліджувала феномен жіночого політичного лідерства в Україні [57]. Дуже позитивним є те, що Л.Трофименко наполегливо займається проблемою участі українського жіноцтва у сучасній політиці, не обмежуючись тільки феноменом лідерства[52;53;54;55;56]. Серед її публікацій є така, що спеціально присвячена історіографії проблеми. Оскільки в українській науковій царині накопичено на той момент було дуже небагато, аналізуються здебільшого іноземні видання[56].

Серед науковців, які також виявили особливу наполегливість у дослідженні проблеми ролі і місця жінки в українській сучасній політиці, слід назвати кандидата філософських наук Ірину Грабовську. Вона, починаючи з 2001р. постійно оприлюднює свої цікаві розвідки у вигляді статей різних періодичних видань [7;8;9;10;11;12]. Взагалі, чимало дослідників, більшість з яких – жіночої статі, висловили свої судження з проблематики, про яку йдеться. Серед них – О.Волошанська[4], І.Ворчакова[5], Н.Дармограй[14], О.Дашковська[15], О.Іващенко[25;26;27], О.Кісь[31], Л.Кононко[33], О.Лень[38], О.Матвієнко[40;41], Л.Морозко[42], С.Павличко[44;45], О.Скнар[47;48], Л.Смоляр[49] та багато інших. Серед них – не тільки і не стільки історики за фахом, скільки політологи, соціологи, фахівці з державного управління, філософи, психологи, що підтверджує необхідність і корисність використання міждисциплінарних підходів і значно розширює поле історіографічних студій, а, головне, дозволяє підняти загальнотеоретичний рівень вивчення проблеми, надати йому багатоаспектності і глибини.

Якщо філософ Ірина Грабовська висловлюється по-жіночому делікатно: «Можливо, якоюсь мірою і сучасні наші проблеми в побудові української держави пояснюються і підсвідомим підтримуванням та культивуванням традиційних гендерних рольових розподілів в українському суспільстві. Тільки чоловік іде тепер на війну до Верховної Ради, на Хрещатик, на сторінки газет, зрештою, а жінка все так само «тягне» на собі дім, дітей, хронічну відсутність грошей і т. д., і т. п. Знову і знову відтворюється ситуація виживання, заданості суспільства на неконструктивну дію, яка не потребує реального співробітництва статей у копійткій повсякденній роботі зі створення справді нового українського світу»[8,с.55], то відомий український політичний оглядач Віктор Каспрук

висловився більш рішуче: «... важко сьогодні не визнати той факт, що більше ніж за 15 років новітньої історії чоловіки завели Україну в болото безвиходи»[28,с.126;29,с.111]. Інший чоловік – академік Академії правових наук України Василь Костицький наголосив, що «... розширення участі жінок у політичному житті забезпечує якщо не процвітання, то більш-менш стабільний розвиток сучасного суспільства»[34,с.23]. Його слова підтверджують інші, зокрема, Радим Губань, Тамара Марценюк, Віктор Каспрук, наводячи приклади іноземних держав, насамперед скандинавських[13,с.71-79;28,с.120-128;29,с.110-120;39,с.242-257].

Проте варто зазначити, що наводячи приклади, автори не вдаються до більш широких пояснень і наголошенні тих процесів, що відбуваються в світі останніми десятиріччями відносно приходу жінок у політику. Справа у тому, що сфера політики і влади перестала бути виключно чоловічою парафією, а жінки завдяки наполегливим діям феміністичних рухів, а також в результаті загальнодемократичних змін, забезпечили собі доступ до інститутів влади і право на активну політику. Жінки дійсно стали не тільки об'єктом, але й суб'єктом політики. Це виявилось і в країнах Заходу (США, Велика Британія, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Норвегія та ін.), і Сходу (Індія, Пакистан, Туреччина, Японія, Шрі-Ланка та ін.). До професійної політики та управління прийшло чимало жінок, що забезпечило радикальні зрушення по усьому спектру жіночих проблем – від законодавчого забезпечення справжнього рівноправ'я до реальних змін в економіці, соціальних інститутах та суспільній психології. Як справедливо підкреслила Людмила Кормич, піднесення ролі жінок в політиці сприяє гуманізації й стабілізації суспільства, його орієнтації не лише на економічні показники, а й на духовні критерії[19,с.112]. Але цього, на жаль, автори, які пишуть про досвід інших країн, не прослідковують, в кращому разі обмежуючись констатацією: без активного входження жінок в політику, побудови її на засадах гендерного паритету, створення демократичного громадянського суспільства неможливе.

Отже, наголосимо: незаперечним є факт існування реальної наукової проблеми – вивчення ролі і місця жіноцтва України у політиці сучасності. Це насамперед пов'язано із загальносвітовими тенденціями, такими як рух в бік демократизації, що передбачає гендерний паритет у всіх сферах. Свою роль відіграють національні тенденції, зокрема, активізація політичного життя в незалежній українській державі, необхідність задіяти всі резерви заради не тільки виходу із теперішньої кризи, але й продовження модернізації суспільства.

Над проблемою працює значне коло суспільствознавців різних фахів, при чому помітна принципова різниця між загальними підходами і конкретним їх втіленням у публікаціях радянських часів і часів незалежності. У першому випадку загальною була настанова «вирішення жіночого питання в СРСР» і «активної участі жінок в управлінні державою», що носило декларативний характер, однак знайшло відображення в багатьох працях того часу. Принципово інші підходи почали втілюватися у дослідницькі розвідки з початком 1990-х років. З різною мірою обґрунтованості і всебічності показуються участь українського жіноцтва в політичному житті і державотворенні, забезпеченість політичних прав обох статей, дискутуються шляхи і механізми сприяння зростанню політичної активності жінок. Оскільки в політичному житті країни існує гендерна асиметрія, піднімаються проблеми гендерної (паритетної) демократії та їх важливості для побудови громадянського суспільства. Відзначаючи складності

і нерозв'язані проблеми, суспільствознавці вважають, що в цілому розвиток політичної участі жінок в сучасному українському суспільстві має позитивну динаміку, як у кількісному, так і в якісному вимірах.

Однак часом у публікаціях стосовно участі жінок у політичному житті незалежної України спостерігається перебільшення і бажання мати уявне за дійсне. Дуже рідко можна знайти згадування про зростаючий розрив між декларованою політичною активністю жінок і фактичним збайдужінням до участі в житті суспільства та його громадських інституцій [37,с.38]. Разом із тим дослідники не можуть не визнати, що політична участь жінок в Україні має радше пасивний, ніж активний характер, чим мало відрізняється від чоловічої [42,с.68;58,с.106]. Хоча чоловіки, як і в більшості інших країн світу, мають сильніший інтерес до політики, ніж жінки (за найоптимістичнішими оцінками, лише третина українських жінок слідкують за політичними подіями [58,с.106]). Володимир Фесенко наголошує: якщо на рівні пасивної участі в політиці (участь у голосуванні на виборах) суттєвих відмінностей між чоловіками і жінками немає, так розрив на рівні активної політичної участі (участь у виборах в якості кандидата в депутата або професійне зайняття політикою) між статями – величезний – 9:1 [58,с.141].

Чимало науковців замислюються над питаннями: чому мало жінок в українській політиці? Що стає на заваді активності жінок у політичному житті?

[2,с.251;9,с.88;16;17,с.82-83;22,с.45;34,с.23;35,с.771;36,с.52,с.207;50,с.8;51,с.71; 60,с.253-257;61,с.112-113]. Відповіді шукаються не у вигляді спеціально присвячених студій, а як окремих сюжетів у публікаціях, присвячених темі «Жінка і політика в Україні», маючи у різних авторів різне за переліком причин наповнення.

На цьому тлі особлива увага приділяється появі та активній діяльності групи яскравих жінок-політиків, які посилили свій вплив у 2000-х роках. Разом із тим підкреслюється, що має значення не сама фізична присутність жінок на найвищих посадах, а те, які ідеї реалізуються. Також визнається, що поява жінок на керівних посадах, збільшення їх числа в органах державного управління, діяльність жіночих організацій не ведуть автоматично до викорінення дискримінації, яка має місце по відношенню до жінок нині. Дослідники зазначають, що перетворення жінки з об'єкту соціального захисту, чим вона в наш час є, на суб'єкт політичної діяльності – складний і тривалий процес, свою участь у сприянні цьому перетворенню мають відіграти науковці.

В багатьох публікаціях називаються ухвалені державні документи – національні програми, закони, укази президентів, покликані сприяти підвищенню соціального статусу жіноцтва в незалежній Україні. Але головним вважається зміна чоловічих стандартів, звернених до традицій патріархальності, подолання патріархальних звичаїв у ставленні до визначення традиційних ролей чоловіка і жінки як на індивідуальному, так і на громадсько-політичному рівнях. Автори наголошують, що зростання ролі жінок в політиці залежить і від них самих, але значною мірою – від чоловіків [6,с.103-105;30,с.220;34,с.24], що в решті-решт піде на користь усьому суспільству.

Наприкінці першого десятиріччя XXI ст. особливої актуальності набуває дослідження феномену жіночого політичного лідерства в Україні, на що звернуло увагу чимало суспільствознавців [3;5;11;12;27;30;31;33;41;42;48 та ін.]. В українській суспільній свідомості, значною мірою під впливом

комуністичної ідеологічної обробки, закарбувалося переконання про вирішальний вплив народних мас на історичний процес. Одним з пояснень такої ситуації є те, що за радянських часів треба було всіляко маскувати авторитаризм (тоталітаризм). При тому, що вождизм виявляв себе у піднесенні керівника, який на той час перебував на найвищій партійній посаді, проблема лідерства не була предметом наукових праць вітчизняних суспільствознавців. Із зміною системи в цілому відбулися зміни і в тематиці гуманітарних досліджень. Як зазначає Лариса Трофименко: «Тільки з досягненням Україною незалежності політичне лідерство опинилося в центрі уваги політичної науки і державотворчої практики, а разом з ним і жіноче лідерство як вияв якості суспільного устрою»[57,с.7]. У сучасних умовах дуже доречним є нагадування іншої вченої – Олесі Кириленко про вплив на соціальний прогрес тієї чи іншої спільноти – рівня професіоналізму, відповідальності і талантів лідерів – людей, які концентрують владні повноваження, приймають управлінські – політичні – рішення. Вона підкреслює: «Недостатній рівень компетентності, безвідповідальність, дефіцит стратегічного мислення політичних лідерів і діячів детермінують низький рівень соціальної ефективності всіх інститутів суспільства, гальмують його розвиток»[30,с.214].

Як цілком слушно зазначають І.Грабовська[11,с.81], І.Ворчакова [5,с.44] та інші, жіноче політичне лідерство в Україні є реальністю, про нього можна говорити як про суспільний феномен, що потребує уважного вивчення. Хоча це явище переживає початкову стадію розвитку, в нього вже є новітня історія, що робить предметною дослідницьку роботу, яка розпочалася. Поява успішних жінок-політиків є свідченням зрушень у гендерних аспектах суспільної свідомості з її патріархальними стереотипами, хоча ще важко визначити міру змін. Насамперед перед соціологами стоїть завдання визначити, чи готові наші співвітчизники обох статей до сприйняття жінки-політика, жінки-лідера, звичайно, якщо підтримується її програма дій?

Варто відзначити, що одні автори наголошують роль суспільного устрою у формуванні жінок як політиків, як лідерів, інші – роль жінок у формуванні нової системи суспільних відносин в Україні. Але переважаюча більшість не бачить діалектики: ці два процеси взаємопов'язані і взаємозалежні. Тільки у філософа Ірини Грабовської це розуміння виявилось: «Щоб жінка мала реальну політичну силу і значення в сьогоdnішньому світі, Україна повинна стати сучасною цивілізованою європейською країною. З другого ж боку, Україна не зможе стати такою державою, якщо українське жіноцтво не докладе до цього зусиль. Адже жінка привносить у політику інші цінності, ніж чоловік, і орієнтується на пріоритети миру і злагоди, добробуту і стабільності»[8,с.58-59].

Серед науковців, які працюють над проблемою «Жінка і політика», – не так багато істориків. Проте принцип історизму часто присутній в працях політологів або соціологів, які показують явища в історичному розвитку. Вони не так часто звертаються до далекого минулого, хоча рідко хто не згадує княгиню Ольгу. Найчастіше простежуються зміни від кінця 80-х років до сьогоdnення, наводиться статистика, прийняті постанови і законодавчі акти, говориться про появу й етапи діяльності відомих жінок-політиків, в цілому – трансформації, які спостерігаються в суспільстві. Однак не можна не відзначити одну рису українського характеру, що часом дає про себе знати у деяких дослідниць (переважаюча більшість авторів із даної тематики – жіночої статі, серед чоловічої

нараховується півдесятка призвіщ). Йдеться про бажання так би мовити «не бути, а здаватися». Це виявляється у невідповідності заявленої гучної теми, наприклад, «Політична культура у гендерному аспекті» або «Жінка і розбудова громадянського суспільства», – і змісту самої праці, в якій мова йде про інші речі. В кращому випадку, останнє речення може містити твердження про важливість того, що заявлено у назві.

З іншого боку, деякі авторки йдуть далі і беруть на себе сміливість наголошувати, що в сучасній Україні спостерігається патріархальний ренесанс. Одним з його проявів є артикулювання жіночого політичного, соціального, культурного місця в суспільстві за допомогою патріархального дискурсу, коли жінку намагаються повернути до домашнього вогнища, обмежити її інтереси дітьми та доглядом за чоловіком, хатніми клопотами. За подібним «відродженням одвічних цінностей» криється реальне приниження статусу жінки в соціально-політичній сфері. Порівнюючи ситуацію в Україні з іншими посттоталітарними країнами, дослідниці роблять висновок відносно парадоксальності демократизації у таких суспільствах, коли відбувається «натуралізація» суспільних відносин, зокрема намагання обмежити самореалізацію жінок виконанням їх «природного призначення». Наслідком є гендерна асиметрія в українському суспільстві, що не сприяє його модернізації.

Поки що не можна сказати, що рівень осмислення проблеми «Жінка і політика» у вітчизняному суспільствознавстві є високим. Часто в публікаціях превалюють статистика недостатньої представленості жінок на вищих керівних посадах, декларації стосовно жіночих здібностей і заклики подолати становище, що склалося, через здійснення тих чи інших заходів і механізмів. Відчувається відсутність вагомого слова політологів, яких серед вчених жіночої статі в Україні не так багато, а фахівці-чоловіки не поспішають висловити з цього приводу свою думку. Дивно, що і гендерологи, яких поступово більшає у вітчизняній науці, також поки не представили серйозну розробку, що показала б владу крізь призму гендеру як складну і багатогранну проблему. Означене коло проблем конче потребує поєднання зусиль фахівців різних соціогуманітарних наук. Однак в наш час спостерігається тенденція не до інтеграції, а, радше, до «замикання» в межах тої чи іншої дисципліни.

Дуже помітним є нерозуміння більшістю авторок сучасних тенденцій розвитку світу, соціосфери, політики, які прямо чи опосередковано впливають на стан справ в усіх країнах. Це особливо виявляється в тих випадках, коли мова йде про порівняння становища жінок у політиці, державі, владі в Україні і за кордоном. Наводяться відсотки представництва, інколи називаються видатні керівнички, проте глибинного аналізу загальних трансформацій немає.

Провідною тенденцією сучасного світового, а отже, й національного політичного розвитку України, є зміцнення демократії. Іншою тенденцією, яка простежується під час ознайомлення з працями суспільствознавців, присвячених темі «Жінка і демократія», є певне звуження, коли досягнення демократії вбачається лише в збільшенні чисельності жінок у вищих органах влади та на керівних посадах, зменшення безробіття серед них, зростання їхньої зарплати тощо. Дуже і дуже рідко можна зустріти висловлення ідеї стосовно вільного вибору жінкою сфер діяльності, ще рідше – саме слово «самореалізація». У переважанні суспільних інтересів (зацікавленість у відтворюванні нації, робочої сили, солдат) через канали масової комунікації продовжується нагнітання культу матері-Берегині,

що насправді відсуває жінку і від участі в громадсько-політичному житті, і від рівності можливостей здійснювати вільний вибір щодо власної самореалізації (головна ідея фемінізму). За виключенням поодиноких сміливців, таких як Соломія Павличко[46,с.61] і Оксана Кісь[32], про таке не пишуть. Це також свідчить про опосередковане виявлення нерозуміння реальій сучасного світу, передова частина якого рухається в бік постіндустріального суспільства. Суть полягає у тому, що в індустріальному суспільстві людина розглядалася як «засіб», в постіндустріальному – як мета. Об'єктивно збільшення участі жінок у політиці має призвести до зміни пріоритетів, спрямованих на сприяння розвитку людини, якої б статі, віри, віку, расової чи національної належності вона не була. У 90-х роках минулого століття два американських аналітика – Джон Несбіт і Патріція Ебурдін на основі консультацій із сотнями фахівців різного профілю і найвищої кваліфікації визначили мегатенденції розвитку світу на межі тисячоліть. Серед них була така, яку вони назвали «прихід жінок на керівні посади»[43,с.247-277]. Їхні передбачення підтвердилися, бо в різних суспільствах виникла потреба саме у жіночому керівництві. Проте такі глибинні тенденції не висвітлюються на сторінках праць наших суспільствознавців. Сенс же полягає у тому, що світ, керований чоловіками, зазнав чимало кризових явищ. Тому виникає потреба спробувати інший стиль керівництва, який, як очікується, має не руйнувати, а творити.

Список використаних джерел

1. Андропова І.Ф. Еволюція політичної культури в незалежній Україні (гендерний аспект) // Науковий часопис. Зб. статей НПУ ім. М.П.Драгоманова. – Серія № 6. – Історичні науки. – 2005. – Вип. 1. – С.130-135.
2. Васильєва Л.Й. Роль жінок у формуванні державності //Актуальні проблеми політики. – 1997. – Вип. 1 /2. – С. 250-253.
3. Васьковська Я. Жінка-прем'єр: не часто, але трапляється //http://rukhpres.com.ua/004216/print.phtm.
4. Волошанська О.В. Жінки в політиці //Розбудова держави: духовність, екологія, бізнес. – К.: Всеукраїнський благодійний культурно-науковий фонд Т.Г.Шевченка, 1996. – С.124-126.
5. Ворчакова І.Є. Найвпливовіша роль жінок – політичних лідерів в сучасних державотворчих процесах української держави // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. – 2009. – № 6. – С.42-58.
6. Гендерні аспекти державної служби /Ред. Б.Кравченко. – К.: Основи, 2002. – 335с.
7. Грабовська І.М. Жінка в українській політиці та її портрет у ЗМІ // Філософсько-антропологічні студії – 2001. – Спецвипуск. – С.210-219.
8. Грабовська І.М. Проблеми і перспективи жінки в сучасній українській політиці // Сучасність. – 2001. – № 6. – С.54-59.
9. Грабовська І.М. Про українську жінку в українській політиці і не тільки // Сучасність. – 2004. – № 3. – С.82-91.
10. Грабовська І.М. Стереотипи масової свідомості та проблеми гендерної ідентичності української жінки в політиці // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2004. – Вип. 9: Лінгвістика і літературознавство. – С.372-377.
11. Грабовська І.М. Політичне лідерство в Україні: гендерний аспект // Сучасність: Часопис незалежної української думки. – 2006. – № 3. – С.79-96.

12. Грабовська І. М. Гендер і жіноче політичне лідерство в контексті проблем консолідації українського суспільства: міфи та реалії // Пошуки гендерної паритетності: український контекст – Ніжин: ДС Міланік, 2007. – С.141-153.

13. Губань Р.В. Українська жінка в політиці і суспільстві у світовому контексті: перспективи на майбутнє // Жінка в Україні. Президенту України, Верховній Раді, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Аналітичні розробки, пропозиції науковців і практичних працівників. Міжвідомчий наук. зб. / За ред. А.І.Комарової та ін. – К.: НДІ «Проблеми людини», 2001. – Т.23. – С.71-79.

14. Дармограй Н. Культура гендерної рівності в політиці // Збірник наукових праць УАДУ. – 2001. – Вип. 2. – С.276-287.

15. Дашковська О.Р. Державні гарантії і шляхи активізації участі жінок у політичному житті України: загальнотеоретичні питання // Проблеми законності. – 2003. – Вип. 59. – С.8-13.

16. Добржанська І. Гендерні проблеми політичних відносин в Україні // <http://cpdlviv.itgo.com/dobrzanska.htm>.

17. Женщина – лидер // Феминология: словарь терминов / Ред. О.Н.Пищулина. – Х.: Изд-во ХНУ, 2002. – С.82-83.

18. Жеребкіна І. Женское. Политическое. Бессознательное. Проблема гендера и женское движение в Украине. – Х.: Ф-Пресс, 1996. – 376с.

19. Жінка в Україні. Президенту України, Верховній Раді, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Аналітичні розробки, пропозиції науковців і практичних працівників. Міжвідомчий наук. зб. / За ред. А.І.Комарової та ін. – К.: НДІ «Проблеми людини», 2001. – Т.23. – С.25-172.

20. Жінка в політикумі України // Жінка в Україні. – Т. 30. – К.: НДІ «Проблеми людини», 2004. – С.448-515.

21. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України: матеріали міжнар. наук. семінару (Київ, 7 жовтня 2005 р.) / Ред. Я.Свердлюк, С.Оксамитної. – К.: «Жіноча громада», 2006. – 340с.

22. Жінка і демократія: Матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 2-5 червня 1995 р.) / За заг. ред. Т.Мельник. – К.: «Жіноча громада», 1995. – 182с.

23. Жінки України: історія, сучасність та погляд у майбутнє: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 4-5 листопада 1995р.). – Дніпропетровськ: Поліграфіст, 1996. – 220с.

24. Жіночий рух в Україні: історія і сучасність: тези доповідей Міжнар. наук.-метод. конф. (Одеса, 27-29 жовтня 1994 р.). – К.: ІСДО, 1994. – 280с.

25. Іващенко О. Участь у політиці України (соціологічні спостереження) // Слово і час. – 1997. – № 2. – С. 69-72.

26. Іващенко О. Участь жінок у суспільно-політичній сфері України // Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України / Наук. ред. В.О. Лозовий. – Х.: ХЦЖД, 1997. – С.31-35.

27. Іващенко О. Жіноче лідерство: політичні і соціальні виміри // women.library.kr.ua/ivaschenko.html

28. Каспрук В. Участь жінок у світовій політиці та українські реалії // Сучасність. – 2007. – № 4/5. – С.122-130.

29. Каспрук В. Проблема «участі»/ «неучасті» жінок у світовій політиці та українські реалії // Пошуки гендерної паритетності: український контекст. – Ніжин: ДС Міланік, 2007. – С. 108-112.

30. Кириленко О. Жіноче політичне лідерство як об'єкт соціологічного аналізу // Жінки в політиці. Міжнародний досвід для України: матеріали міжнар. наук. семінару (Київ, 7 жовтня 2005р.) / Ред. Я.Свердлюк, С.Оксамитної. – К.: «Жіноча громада», 2006. – С. 211-221.

31. Кісь О. Жіночі стратегії в українській політиці // Пошуки гендерної паритетності: український контекст. Ніжин: ДС Міланік, 2007. – С. 121-141.

32. Кісь О. Кого оберігає Берегиня, або Матріархат як чоловічий винахід // Західна Аналітична Група. 7.03.08 // <http://www.zgroup.com/ua/article.php>

33. Кононко Л. Жінка в сучасному політичному житті України // Третій міжнар. конгрес українців. Секція: Політологія. Етнологія. Соціологія. – Х., 1996. – С.241-243.

34. Костицький В. Жінка в політиці // Костицький В. Українська жінка заслуговує кращої долі / Василь Костицький. – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 1997. – С.22-25.

35. Кравченко М. Жінка у вимірі багатопартійності // Демократичний вибір як філософська і соціально-політична проблема: Зб. наук. праць. – Чернігів: Чернігівський держ. педагогічний ун-т ім. Т.Г.Шевченка, 1999. – С.70-76.

36. Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні: старі образи, нові обрії. – К.: Основи, 2005. – 302с.

37. Лакіза-Сачук Н. «Жіноче питання» в контексті демократизації // Політика і час. – 1994. – № 11. – С.34-38.

38. Лень О. До проблеми політичної активності жінок в Україні // <http://www.usiprr/kiev.ua/modules.php?op=modload&name>

39. Марценюк Т. Діалог «Україна – Захід» у гендерній площині: огляд дискусивних моментів семінару про участь жінок у політиці // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України. Матеріали міжнар. наук. семінару (Київ, 7 жовтня 2005 р.) / Ред. Я.Свердлов, С.Оксамитної. – К.: «Жіноча громада», 2006. – С.242-257.

40. Матвієнко О.М. Політична і громадська діяльність українських жінок на сучасному етапі // Сіверянський літопис. – 2006. – № 1. – С.60-66.

41. Матвієнко О.М. Жінки – лідери політичних партій і блоків на виборах до Верховної Ради України V скликання // Вісник Академії праці і соціальних відносин федерації профспілок України. – 2007. – № 2. – С.126-131.

42. Морозко Л., Руднева О. Жінка-лідер і політичний процес в Україні // Перспективи паритетної демократії у політико-правовому полі України. – Х., ХЦЖД, 1997. – С.123-129.

43. Нэсбит Дж., Эбурдин П. Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции: Год 2000. Калитка в XXI век. – М.: Мир, 1992. – С.247-277.

44. Павличко С. Progress on hold: the conservative faces of women in Ukraine // Павличко С. Фемінізм. – К.: Основи, 2002. – С.101-115.

45. Павличко С. Women's discordant voices in the context of 1998 parliamentary elections in Ukraine // Павличко С. Фемінізм – К.: Основи, 2002. – С.189-212.

46. Павличко С. Фемінізм – К.: Основи, 2002. – 322с.

47. Скар О. Жінка в політиці: гендерний аспект // Гендер і культура. – К.: Факт, 2001. – С.202-208.

48. Скар О. Політичне лідерство: гендерний аспект // <http://politcon.iatr.org.ua/tpds/scnar 1.htm>

49. Смоляр Л. Жінка в системі політичної культури України // Жінки України: історія, сучасність та погляд на майбутнє. Матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (Дніпропетровськ, 4-5 листопада 1995р.). – Дніпропетровськ: ІСДО, 1996. – С.57-65.

50. Ткаченко Г.І. Жіноче питання в українській суспільно-політичній думці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». – Львів, 1994. – 20с.

51. Ткаченко М.Г., Ткаченко Г.І. Формування іміджу жінки-політика і становлення гендерної демократії // Проблеми іміджології: збірник наук. до-

повідей учасників ІV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 травня 2003р.) – К.: Видавництво Європейського університету 2003. – С. 70- 72.

52. Трофименко Л.С. Політичні права жінки та їх реалізація // Юридичний вісник. – 2000. – № 4. – С. 77-82.

53. Трофименко Л.С. Роль суспільного устрою у політичній соціалізації жінок // Юридический вестник. – 2001. – № 1. – С. 77 – 83.

54. Трофименко Л.С. «Жіноче питання»: ілюзії та реальність // Актуальні проблеми політики. – 2001. – Вип. 10/11. – С.336-341.

55. Трофименко Л.С. Політична культура і політичні права жінки // Культурна політика в Україні у контексті світових трансформаційних процесів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12-13 грудня 2001) – К.: Оптима, 2001. – С.117-123.

56. Трофименко Л.С. Жіноче політичне лідерство: історіографічний аспект // Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. – Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – 2001. – Вип. 6. – С.127-134.

57. Трофименко Л. С. Феномен жіночого лідерства в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». – Одеса, 2002. – 20с.

58. Фесенко В. Динамика политического участия женщин: самоорганизация, политическое движение, вхождение во власть (1989-1998) // Femina Postsovietica. Украинская женщина в переходный период: От социальных движений к политике / ред. И.Жеребкина. – Х.: ХЦГИ, 1999. – С. 83-151.

59. Харченко Л. В. Гендерні проблеми політичної еліти України у трансформаційний період розвитку // <http://intkonf.org/k-filos-n-harchenko-lv-genderni-problemi-politichnoyi-eliti>

60. Цуницька О. В. Громадсько-політична діяльність жінок як один з чинників ліквідації дискримінації щодо жінок// Актуальні проблеми політики. – 1997. – Вип. 1 /2. – С.253-257.

61. Ярош О. Жіночий рух. Куди і навіщо // Віче. – 2001. – № 3. – С.111-114.

62. Femina Postsovietica: Украинская женщина в переходный период: От социальных движений к политике / Ред. И.Жеребкина. – Х.: ХЦГИ, 1999.

Орлова Т.В. Историографические оценки освещения роли женщин в современной политической жизни Украины

С точки зрения историографии делаются основные выводы относительно освещения роли женщин у политической жизни современной Украины, акцентируются достижения и нерешенные проблемы в этом плане, что имеет большое значение в деле дальнейшей демократизации и модернизации страны.

Ключевые слова: политика, женщины, историография.

Orlova, T.V. Historiographic assessments of the display of women's role in the contemporary political life of Ukraine

From the historiographic viewpoint, the article draws basic conclusions on the display of women's role in contemporary Ukraine's political life, emphasizes achievements and unresolved problems in this sphere, this bearing great importance for the cause of further democratization and modernization of the country.

Key words: politics, women, historiography